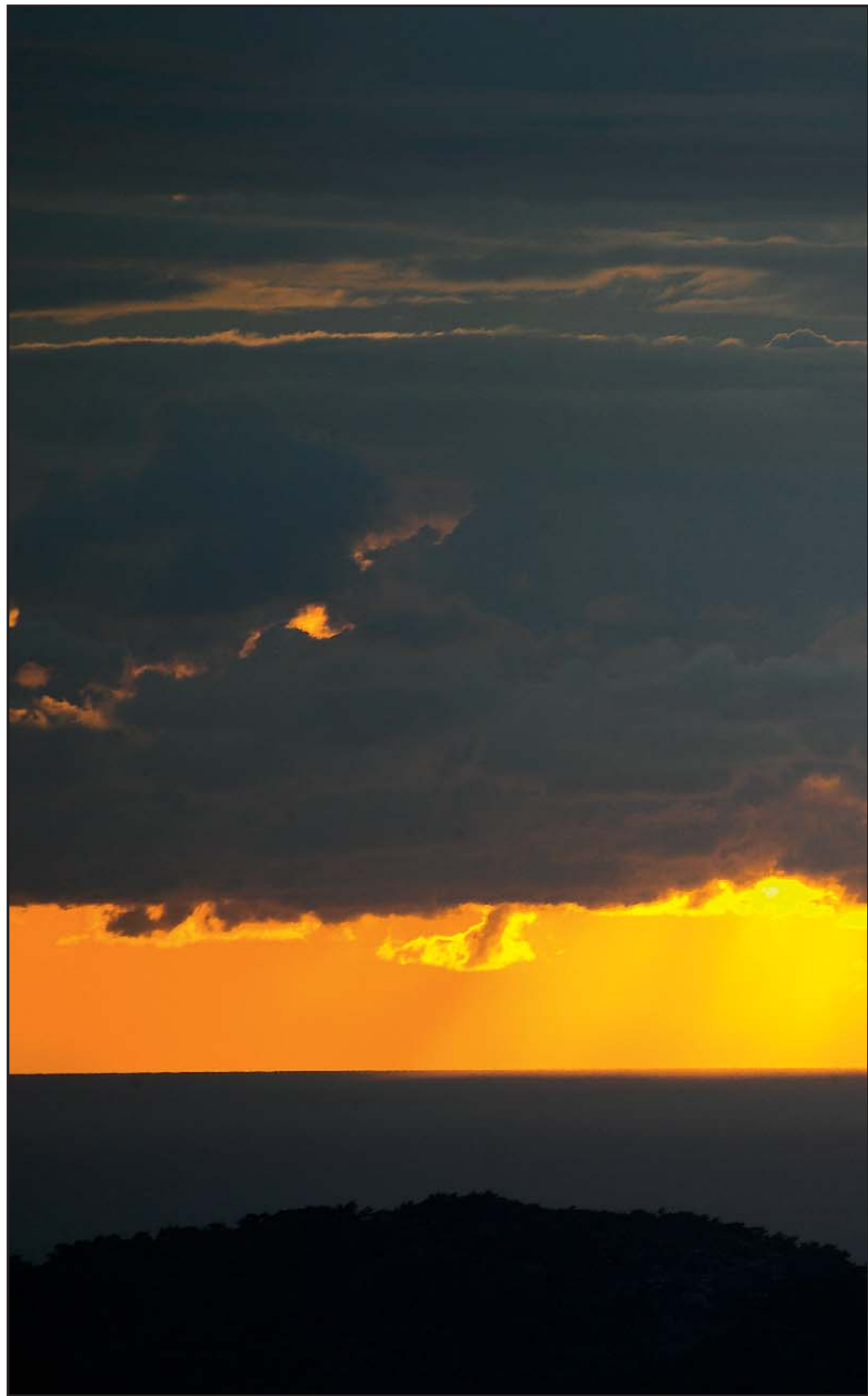

- Να είστε στην
Ιεράπετρα πριν απ'
το πέσιμο της
νύχτας, λέει στο
τηλέφωνο ο Άκης.
Αλλιώς θα πρέπει
νάχετε φακούς.
Δεν τον ακούσαμε.
Όχι γιατί
αμφισβητήσαμε τις
υποδείξεις του.
Αλλά γιατί μας
πλάνεψαν τα
χρώματα και ο
ουρανός του
δειλινού στο Λιβυκό
Πέλαγος που
απλωνόταν στον
ορίζοντα. Έτσι η
ανυπόμονη νύχτα
του χειμώνα μας
πρόλαβε από νωρίς
στην Ιεράπετρα....

ΣΤΟΥΣ ΠΕΥΚΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΗ

Κ Ρ Η Τ Η

ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

ΓΥΡΩ ΠΕΡΙΟΧΗ

ΠΑΡΑΛΙΑ ΚΑΙ ΟΡΕΙΝΑ

Φ

τάνοντας στον "Άσπρο Ποταμό" το σκοτάδι είναι βαθύ. Στο φως των φακών ανηφορίζουμε τα σκαλοπάτια ανάμεσα σε ελιόδεντρα και πεύκα. Ανοίγουμε την ιδιόμορφη ξύλινη πόρτα και εισχωρούμε στο εσωτερικό. Από συνήθεια ψηλαφίζουμε τον τοίχο. Έχουμε ξεχάσει, ότι εδώ δεν υπάρχουν διακόπτες. Η φωτεινή δέμη του φακού μιάς αποκαλύπτει στο τραπέζι τρεις γκαζόλαμπες, γεμάτες με πετρέλαιο. Ανάβει η πρώτη λάμπα, ο μεγάλος χώρος φωτίζεται αμυδρά. Πέτρινοι τοίχοι, δάπεδο πλακόστρωτο, ένα τεράστιο πέτρινο τζάκι με παρασιτιά, χτιστά κρεβάτια, ένα μικρότερο δωμάτιο, μεγάλο ξύλινο τραπέζι με ψάθινες καρέκλες, κουζίνα με πετρογκάζ, στον τοίχο πιασθήκη, παλιά έπιπλα λιγούτά. Μια λιτότητα συγκλονιστική, που φέρνει στο νου άλλες εποχές. Τα μόνα στοιχεία σύγχρονης εποχής είναι το ψυγείο και μια παροχή ηλεκτρικού στον χώρο του μπάνιου.

ΑΣΠΡΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ

Σήμερα το συγκρότημα λειτουργεί με όλα τα παραδοσιακά στοιχεία του παρελθόντος πρώτο βραβείο στην Ευρώπη. Κάθε σπιτάκι έχει τη δική του προσωπικότητα.

και περιορισμένη παροχή ηλεκτρικού από φωτοβολταϊκό ηλιακό σύστημα, που απέσπασε Όλα έχουν θέα είτε προς το Φαράγγι των Πεύκων είτε προς την απεραντοσύνη του Λιβικού.

Μαμά, πού είναι η τηλεόραση; ρωτάει ξαφνικά η δυομισάχρονη Αθηνά.

Ξεσπάμε όλοι στα γέλια. Η απορία ωστόσο της μικρής είναι δικαιολογημένη. Αφού υπάρχει τηλεόραση; Πώς να της εξηγήσεις, ότι ή φωτοβολταϊκή εγκατάσταση στον Άσπρο Ποταμό επαρκεί μόνον για τις απόλυτα απαραίτητες ανάγκες της μονάδας; Και ότι η τηλεόραση δεν θεωρείται μια απ' αυτές;

Βγαίνω για λίγο στο πλακόστρωτο μπαλκονάκι. Νύχτα θεοσκότεινη. Το άγουρο φεγγάρι δύσκολα βρίσκει δίοδο ανάμεσα στα κλαδιά των δέντρων και στα σύννεφα. Φυσάει δυνατά. Ακόμα κι εδώ, στη νότια Κρήτη, η νύχτα του Γενάρη είναι ψυχρή. Θυμάμαι τα λόγια της **Μυρτώς Μπότσαρη**: "*Γιατί δεν έρχεστε άνοιξη ή καλοκαίρι για να κάνετε και τα μπάνια σας στις παραλίες του Μακρύγιαλου; Ο χειμώνας βέβαια έχει τη δική του γοητεία αλλά μπορεί να ταλαιπωρηθείτε, να κρυώσετε*".

Έρχεται στο νου μου η ζέστη και η κοσμοπλημμύρα του Μακρύγιαλου το καλοκαίρι του 2000. Τότε που περιμέναμε να κωπάσουν τα μελέμια, για να σαλπάρουμε για το θρυλικό

Κουφονήσι.⁽¹⁾ Τώρα, έξι χρόνια αργότερα, ξαναβρίσκομαι στα ορεινά της ίδιας περιοχής. Μετά τις λάμπες άμεση προτεραιότητα έχει το τζάκι. Ο χώρος φωτίζεται απ' τις φλόγες και γεμίζει θαλπωρή. Για καύσιμη ύλη έχουμε ξερά κούτσουρα ελιάς. Για λίγο μαζευόμαστε γύρω απ' τη φωτιά, έτσι όπως έκαναν οι άνθρωποι παλιά, τότε που η κεντρική θέρμανση ήταν άγνωστη. Αν είχαμε να ψήσουμε και κάτι η αναβίωση του παρελθόντος θα ήταν αυθεντική. Δυστυχώς δεν το έχουμε προβλέψει. Αποφασίζουμε λοιπόν να εμπιστευτούμε τη διατροφή μας στην "**Πιπεριά**", στον ορεινό οικισμό "**Πεύκοι**". Το μαγαζάκι έχει παμπάλαια ιστορία, αφού ξεκίνησε τη λειτουργία του το **1890!** Θυμόμαστε με νοσταλγία το καλοκαιρινό του ταρατσάκι με το τεράστιο - και σπανιότατο - δέντρο Πιπεριάς, φυτεμένο εκεί πάνω από μισό αιώνα πριν.

Η "χειμερινή" Πιπεριά μας υποδέχεται με ατμόσφαιρα κεφάτη και χαρούμενη. Ο **Φάνης Εικοσιπεντάκης**, (που τις επόμενες μέρες θ' αποδειχθεί άνθρωπος - κλειδί), κερνάει τους "δημοσιογράφους από τη Θεσσαλονίκη" τσικουνιά. Η ιδιότητά μας περνάει αστραπιαία σ'

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Τμήμα από το Λαογραφικό Μουσείο των Πεύκων.

Ο γοπτευτικός ημιορεινός οικισμός "Πεύκοι", στους πρόποδες του επιβλητικού βράχου με το εξωκκλήσι του "Εσταυρωμένου".

Στιγμές γαλήνης στο ταρατσάκι της "Θερινής Πιπεριάς", κάτω από τη σκιά της μεγάλης πιπεριάς.

όλους τους θαμώνες. Οι τοικουδιές καταφθάνουν η μια πίσω απ' την άλλη. Όταν, πολύ αργότερα, εγκαταλείπουμε την "Πιπεριά", συναγωνιζόμαστε σε ευτυχία τους Κρητικούς. Τα κούτσουρα αντέχουν ακόμα στον Άσπρο Ποταμό. Την ψυχρή τούτη νύχτα του Γενάρη η φωτιά είναι σύντροφος πολύτιμος. Χαμηλώνει η φλόγα στην γκαζόλαμπα κι απουροόμαστε στα χιυστά μας κρεβάτια κάτω απ' τις κουβέρτες. Ακούγεται μόνον ο ήχος του αέρα και η δυνατή βροχή.

ΣΤΟΥΣ ΠΕΥΚΟΥΣ ΚΑΙ ΣΤΗ ΓΥΡΩ ΠΕΡΙΟΧΗ

Μετά την νυχτερινή βροχή ξημερώνει μια μέρα αυτραφτερή.

Βγαίνουμε με τους καφέδες μας στο ωραίο ταρατσάκι. Πεύκα, ελιόδεντρα, σχοίνοι και χαρουπιές, περιβάλλον μαγευτικό ολόγυρά μας. Απέναντι ένα φαράγγι μεγαλόπρεπο με θεαματικούς βραχώδεις σχηματισμούς, που απλά υποψιαζόμασταν την παρουσία τους τη νύχτα. Σε μια τέτοια πλαγιά του φαραγγιού είναι χτισμένος ο "Άσπρος Ποταμός", δέκα παλιές κατοικίες που χρησιμοποιούσαν άλλοτε για τις ανάγκες τους οι γεωργοί και κτηνοτρόφοι της περιοχής.

Απ' αυτόν τον τόπο πέρασε τυχαία πριν μια 20ετία η **Αλέκα**. Αισθάνθηκε αμέσως κεραι-

νοβόλο έρωτα και οραματίστηκε να ανακαινίσει τις κατοικίες. 4 χρόνια αργότερα τα σπιτάκια ήταν έτοιμα. Σήμερα το συγκρότημα λειτουργεί από την **Μυρτώ Μπότσαρη**, κόρη της Αλέκας, με όλα τα παραδοσιακά στοιχεία του παρελθόντος: τζάκι, παλιά έπιπλα και υφαντά, κουζίνα, μπάνιο και περιορισμένη παροχή ηλεκτρικού από φωτοβολταϊκό ηλιακό σύστημα, που απέσπασε πρώτο βραβείο στην Ευρώπη. Όλα τα σπιτάκια συνδέονται μεταξύ τους με λιθόστρωτα μονοπάτια και, ανάλογα με το μέγεθός τους, μπορούν να φιλοξενήσουν από 2 έως 5 επισκέπτες. Καθένα έχει τη δική του προσωπικότητα και όλα έχουν θέα είτε προς το **Φαράγγι των Πεύκων** είτε προς την απεραντοσύνη του **Λιβυκού**. Είν' ένας τόπος χαρισματικός, μέσα στη φύση και μόλις 2 χλμ. απ' τη θάλασσα, που προσφέρει όλο το χρόνο γαλήνη, πνευματικότητα και απλότητα.

Ξεκινάμε την περιήγησή μας στα ηπειρωτικά με κατεύθυνση προς Πεύκους. Μετά από 5 χλμ. προβάλλει απέναντί μας το πανέμορφο χωριό. Είναι χτισμένο με έντονη αμφιθεατρικότητα στους πρόποδες του απόκρημνου λόφου, στην κορυφή του οποίου δεσπόζει το κατάλευκο εξωκκλήσι του **Εσταυρωμένου**. Από εδώ η θέα είναι ασύλληπτη. Το στεριανό τοπίο ολόγυρα είναι κατάσπαρτο από βράχους και φαράγγια, που αποπνέουν μια αυστηρότητα απερίγραπτη.

ΣΠΗΛΑΙΟ ΛΑΤΣΙΔΑ ΒΡΕΪΚΟΥ

Ένα τμήμα από το, διακοσμημένο με σταλακτίτες και σταλαγμίτες, εσωτερικό του σπηλαίου, σε ασβεστολιθικό υψίπεδο πάνω από τους Πεύκους.

Παρά τις όποιες οικοδομικές ατασθαλίες οι Πεύκοι εξακολουθούν να διατηρούν σημαντικό τμήμα της παραδοσιακής τους γραφικότητας. Σε χαμηλό τμήμα του οικισμού, ανάμεσα σε πορτοκαλιές και λεμονιές, βρίσκεται η σκεπαστή "**Κάτω Βρύση**" με πέτρινες γούρνες, όπου παλιά οι νοικοκυρές έπλεναν τα ρούχα. Στο κορυφαίο σημείο του χωριού βρίσκεται το Δημοτικό Σχολείο, που έπαψε οριστικά να λειτουργεί το 1989. Δίπλα του έχει δημιουργηθεί ένα μικρό Λαογραφικό Μουσείο. Η κυρά-**Ουρανία Ρεμουντάκη** μας ξεναγεί στα εκθέματα, αργαλειό, χειροποίητα εργόχειρα, αντικείμενα της καθημερινής ζωής, εργαλεία παραδοσιακών επαγγελμάτων, παλιές φωτογραφίες και ένα ξύλινο ραδιόφωνο του 1937. Όλη τη θερινή περίοδο το Μουσείο είναι ανοιχτό καθημερινά ως το μεσημέρι. Λίγο χαμηλότερα από το σχολείο βρίσκονται οι δυο ενοικιαζόμενες κατοικίες του **Γιώργου Αγγελάκη**, παραδοσιακές, με θαυμάσια επίπλωση και έξοχη θέα σ' όλο τον ορίζοντα. (τηλ. 6976-438697).

Με συντροφιά μας το Γιώργο κάνουμε στάση για μια ρακή στην ταβερνούλα "**Κληματαριά**", της **Ιωάννας Χριστοδουλάκη**. Το μαγαζάκι ξεκίνησε τη λειτουργία του στις αρχές της δεκαετίας του '50 από τον **Νικόλα Ταβλαδάκη**. Εδώ γνω-

ρίζουμε και τον κυρ-**Διομήδη** με τις πασίγνωστες "μπαπούνες" του, από ξύλο φτελιάς, πουρναραριού και αγριελιάς.

Επισκεπτόμαστε στη συνέχεια το σπήλαιο **Λατσίδα Βρέικου**, ενάμιση χιλιόμετρο πάνω από τους Πεύκους. Βρίσκεται σ' ένα γυμνό και ανεμοδαρμένο υψίπεδο και έχει πλούσιο λιθωματικό διάκοσμο, είναι όμως αναξιολογήτο.

Από τους Πεύκους κατευθυνόμαστε προς τον **Αγ. Στέφανο**, 3,5 χλμ. δυτικά. Καθώς είναι η

Ώρες αναμονής ανάμεσα στα τσουβάλια με τον ελαιόκαρπο, ως τη στιγμή που θα πάνε στο λιοτρίβι.

Ο εντυπωσιακός ναός του Αγ. Στέφανου, σε κεντρικό σημείο του χωριού.

εποχή συλλογής του ελαιόκαρπου, τα πλαϊνά του δρόμου, φιλοξενούν πολλά τσουβάλια με ελιές, που περιμένουν τη σειρά τους για το λιοτρίφι.

Ο Αγ. Στέφανος είναι μεγάλος οικισμός, χτισμένος αμφιθεατρικά σε υψόμετρο 400 μέτρων. Στο κέντρο δεσπόζει ο εντυπωσιακός ναός του πρωτομάρτυρα **Στέφανου**, στον οποίο οφείλει το όνομά του ο οικισμός. Σύμφωνα με τον αείμνηστο αρχαιολόγο **Νίκο Παπαδάκη** ⁽²⁾ ή παλιά ονομασία του τόπου ήταν "**Γρας**", πιθανότατα από Ενετικό οικογενειακό όνομα. Μ' αυτήν την ονομασία αναφέρεται ο οικισμός στην Ενετική απογραφή του 1583 με 305 κατοίκους. Ο λόφος πάνω απ' το χωριό ονομάζεται "**Κάστελλος**" ή "**Φορτέτσα**", αφού έχει υπολείμματα Ενετικού φρουρίου, που ανεγέρθηκε τον 16ο αιώνα για την προστασία της περιοχής.

Βόρεια του Αγ. Στέφανου συναντάμε μια πινακιδούλα με την ονομασία "**Αόρι**". Παίρνουμε τον χωματόδρομο και μετά από δύο χλμ. αντικρίζουμε μια μικρή συγκέντρωση σπιτιών. Είναι χτισμένα με πέτρα σκουρό-

χρωμη και τα περισσότερα είναι σε μεγάλο βαθμό ερειπωμένα και ακατοίκητα. Διατηρούν ωστόσο κάποια δείγματα καλής αρχιτεκτονικής, με πέτρινες λαξευτές παραστάδες και καμάρες. Καθώς βαδίζουμε ανάμεσα στα χαλάσματα ακούγεται ήχος μουσικής. Είν' ένα αγροτικό που σταματάει στα πρώτα σπίτια του χωριού. Στη θέα τώσων ξένων σ' αυτή την ερημιά οι επιβαίνοντες μένουν έκπληκτοι και μας ρωτάνε επιφυλακτικά από πού είμαστε. Μόλις τους απαντάμε, τα πρόσωπά τους χαλαρώνουν.

- Κοπιάστε πατριώτες για μια ρακή.

Περνάμε σ' ένα μακρόστενο σπιτάκι, με πολλά τραπέζια και καρέκλες. Πιστεύουμε αρχικά ότι βρισκόμαστε σε καφενείο.

- Δεν είναι καφενείο αλλά καζαναριό, εξηγεί ο **Κωστής Σπυριδάκης**, γνωστός με το παρατσούκλι "**Τζουρνερός**". *Κι αυτά τα τραπέζια κι οι καρέκλες έχουν ετοιμαστεί για την αυριανή μέρα που θα βγάλουμε ρακή. Είστε από τώρα καλεσμένοι μου.*

Γεμίζει τα ποτήρια ο Κωστής με τσιουδιά, φέρνει πράσινες ελίτσες τσαμιστές, τόνο, παξιμάδι και τυράκι.

Ωραίος τόπος το Αόρι, σε υψόμετρο 600 μέτρων, με θέα εκπληκτική στα όρη της Μετά άρχισε σιγά-σιγά να ερημώνει. Το 1980 έφυγε κι ο τελευταίος κάτοικος.

Καθώς τρώμε και πίνουμε, μπαίνει κάποιος κρατώντας μια σακούλα μανιτάρια.

- *Ε, μωρέ Θραμπάλη, και πού τους βρήκες τους "θρουμπίτες";* τον ρωτάει ο Κωστής.

- *Ψηλά στα γυμνά, του απαντάει εκείνος.*

- *Αυτός φίλοι μου είναι ο Μανώλης Γιαπιτζάκης, λέει ο Κωστής. Μα όλοι τότε ξέρουνε σαν Θραμπάλη, δηλαδή χτίστη πέτρας πάππου προς πάππο. Αν δεν πεις το παρατσούκλι του, δύσκολο να τον εύρεις.*

Ωραίος τόπος το Αόρι, σε υψόμετρο 600 μέτρων, με θέα εκπληκτική στα όρη της **Θρουπτής**, στους ελαιώνες και στα πέλαγα. Το 1930 είχε 80 μόνιμους κατοίκους. Μετά άρχισε σιγά-σιγά να ερημώνει. Το 1980 έφυγε κι ο τελευταίος του κάτοικος. Αποχαιρετάμε τον Κωστή με την υπόσχεση να επιστρέψουμε την επομένη. Καθώς κατηφορίζουμε, μακριά στο πέλαγος σκοτεινιάζει ο ουρανός. Κάποιες στήλες βροχής, που ξεκινούν από τα σύννεφα και καταλήγουν στο νερό, ροδίζουν από το τελευταίο φως του δειλινού.

ΠΑΡΑΛΙΑ ΚΑΙ ΟΡΕΙΝΑ

Η μέρα στο ξεκίνημά της είναι ανταριασμένη, με βαριά σύννεφα, δυνατό αέρα,

παροδικές σταγόνες βροχής αλλά και διαστήματα ηλιοφάνειας.

Κατηφορίζουμε στα παράλια και διασχίζουμε τον Μακρύγυαλο με κατεύθυνση προς Ιεράπετρα. Άλλοτε ήταν παραλιακός μικροσυννοικισμός του Αγ. Στεφάνου. Τις τελευταίες δεκαετίες έχει μεταμορφωθεί σ' ένα καλοκαιρινό θέρετρο, με πληθυσμιακή έκρηξη, αναρίθμητα καταλύματα, ταβέρνες και καταστήματα. Ο τόπος, ωστόσο, έχει και αρχαιολογικό ενδιαφέρον, αφού στη θέση "**Πλακάκια**", στα ΒΔ του οικισμού, εντοπίστηκε το 1971 από τον τότε Έφορο Αρχαιοτήτων **Κωστή Λαβάρρα** σημαντική μινωική αγροικία της Υστερομινωικής Ι εποχής (1550-1450 μ.Χ.). Από τα κινητά ευρήματα το σημαντικότερο ήταν ένας σφραγιδόλιθος από στεατίτη, που παρίστανε ένα ιερό πλοίο. Ήταν η πρώτη φορά που υπήρξε μαρτυρία για ιερό πλοίο στην Μινωική θρησκεία. Αργότερα, με την εποπτεία του Επιμελητή Αρχαιοτήτων **Νίκου Παπαδάκη**, ήρθαν στο φως στη θέση "**Κατωβίγλι**" ρωμαϊκές αρχαιότητες και μεγάλος αριθμός μαρμαρινών πλακών εξαιρετικής κατεργασίας και ποιότητας.

Μετά τον Μακρύγυαλο περνάμε από τον οικισμό του **Κουτσουρά**, έδρα του Δήμου Μακρού-

Θρυπτής, στους ελαιώνες και στα πέλαγα. Το 1930 είχε 80 μόνιμους κατοίκους.

Εξωκκλήσι στο Αόρι. Η γοητεία της λιτότητας. (επάνω)
Η θαυμάσια παραλία "Γαλήνη" στην τοποθεσία "Αχλιά".

ΜΑΚΡΥΣ ΓΙΑΛΟΣ

Άλλοτε ήταν παραλιακός μικροσυνοικισμός του Αγ. Στεφάνου. Τις τελευταίες έκρηξη, αναρίθμητα καταλύματα, ταβέρνες και καταστήματα.

δεκαετίες έχει μεταμορφωθεί σ' ένα καλοκαιρινό θέρετρο, με πληθυσμιακή

ΣΤΑΥΡΟΧΩΡΙ

Χαμηλότερα εμφανίζεται το Σταυροχώρι ανάμεσα σε λόφους, ελαιώνες και τόξο που μας ακολουθεί από το πρωί σ' όλες μας τις μετακινήσεις.

γιαλου. Εδώ συναντάμε τον Δήμαρχο **Γιώργο Χατζάκη**, που γνωρίζει από παλιά το περιοδικό και χαίρεται ιδιαίτερα που βρισκόμαστε στον τόπο του.

-Αφού ήδη γνωρίσατε το Αόρι και τον Τζουρνερή, θα τα ξαναπούμε στο καζάνι του το απόγευμα, μας λέει.

Συνεχίζουμε δυτικά και, 6 χλμ. μετά, φτά-

νομε στην τοποθεσία "**Αχλιά**". Δημοφιλέστατη στην περιοχή είναι η παραλία "**Γαλήνη**", ένας κολπίσκος με άνοιγμα 200 περίπου μέτρων, λεπτό βοτσαλάκι και μεγάλο πλάτος ακτής.

Αρμυρούκια, ταβερνούλα, ενοικιαζόμενα δωμάτια αλλά κι ένα ακαλαίσθητο θερμοκήπιο, μόλις 50 μέτρα από το κύμα.

φαράγγια, στεφανωμένο από το ουράνιο

Εγκαταλείπουμε την ανοιχτοκύνη του Λιβυκού και ανηφορίζουμε βόρεια προς **Σχοινοκάψαλα** και **Ορεινό**. Περνάμε από ωραιότατες κοιλάδες με πεύκα και ελαιώνες. Τα κλαδιά των δέντρων λυγίζουν κατάφορτα από αμέτρητες μικροσκοπικές ελίτσες. Πολλά αγροτικά είναι σταματημένα στο πλάι του δρόμου και μαξιούν. Έξι χλμ. μετά αντικρίζουμε τα

Ψημένο με μαστοριά από τη Μαρία Παπαδάκη, το ελληνικό καφεδάκι είναι υπέροχο.

Σχοινοκάψαλα, μεγάλο και γραφικό χωριό με αρκετά πέτρινα σπίτια. Είναι χτισμένο αμφιθεατρικά σε υψόμετρο 400 μέτρων. Σημαντικός είναι ο ναός του **Αγ. Γεωργίου** με τοιχογραφίες εξαιρετικής τέχνης. Ο τόπος είναι γεμάτος με άφθονα πηγαία νερά και αναφέρεται στην Ενετική απογραφή του 1583 με 162 κατοίκους.

Από τα Σχοινοκάψαλα κατευθυνόμαστε, προς Ορεινό, διασχίζοντας ένα άγριο φαράγγι με απότομες πλαγιές, που στο λιγοστό τους χώμα κατάφεραν να γαντζωθούν και να αναπτυχθούν πολλά μεγάλα πεύκα. Δυστυχώς το περίφημο πευκοδάσος καταστράφηκε από τη φωτιά του Ιουλίου του 1993. Αυτό που απόμεινε είναι μαυρισμένα υπολείμματα κορμών στις απάτητες πλαγιές. Ο καιρός εξακολουθεί συναρπαστικός: ήλιος, βροχή, αέρας κατά κύματα, ουράνια τόξα, έντονα ή αγνά, που σχηματίζονται και διαλύονται συνεχώς. Φτάνουμε στο Ορεινό. Χτισμένο στα 600 μ. το

χωριό οφείλει το όνομα στην ορεινή του τοποθεσία. Οι ντόπιοι το ονομάζουν "Ορνό" και έτσι αναφέρεται στην απογραφή των Ενετών με 217 κατοίκους. Κοντά στην πλατειούλα ένα καφενείο είν' ανοιχτό. Τρεις ηλικιωμένοι στο εσωτερικό παρακολουθούν από τη τζαμαρία τη βροχή. Το μαγαζάκι κρατάει η **Μαρία Παπαδάκη**, μια γερόντισσα 87 ετών, ζωηρή και συμπαθεστάτη.

- *Θα μας κάνετε καφεδάκι Ελληνικό;*
 - *Βέβαια και μάλιστα με νεράκι απ' το βοννό, χωνευτικό. Τρως όσο θέλεις, πίνεις νερό και σε δυο ώρες ξαναπείνας.*

- *Εγώ θάθελα ένα τσάι, λέει ο Νικόλας.*
 - *Θα σου φτιάξω ένα "βραστάρι", "καρτεράκι", όπως το λέμε. Έχει μέσα δίκταμο, "κομπόχορο-το" και βάλσαμο, όλα απ' το βοννό.*

Με έξι εγγόνια και άλλα τόσα διατέγγονα η κυρά-Μαρία, είχε τη μέγιστη ατυχία να χάσει την κόρη της σε ηλικία 65 ετών.

- *Λάθεψε ο χάρος κι αντί για μένα πήρε εκείνη, μας λέει γεμάτη πίκρα.*

Πίνουμε στην υγεία της και της ευχόμαστε να τα κατοστήσει. Η γερόντισσα των 87 ετών μας ευχαριστεί και διηγείται:

- *Κάποτε ζούσε στο χωριό ένας γέρος 97 χρονό. Καλή ώρα όπως τώρα, κάποιος του ευχήθηκε να τα κατοστήσει. Κι εκείνος του αποκρι-*

**Φαράγγια,
 ουράνια τόξα κι
 εναλλαγές
 καιρού.
 Χειμώνας στη
 νότια Κρήτη,
 γοπτευτικός και
 απρόβλεπτος.**

νεται: "Ίντα μωρέ, απ' την τσέπη σου τα δίνεις;". Εσάς βέβαια, είναι πολύ πιο γενναϊόδωρη η ευχή σας.

Η βροχή σταματάει, βγαίνουμε στο δρόμο και κατευθυνόμαστε προς **Σταυροχώρι**. Φτάνουμε στο υψηλότερο σημείο της - χωμάτινης πια - διαδρομής, έναν αυχένα στα 700 μέτρα απ' όπου η θέα είναι εξάισια σ' όλη την γύρω ορεινή χώρα και στο πέλαγος. Χαμηλότερα εμφανίζεται το Σταυροχώρι ανάμεσα σε λόφους, ελαιώνες και φαράγγια, στεφανωμένο από το ουράνιο τόξο που μας ακολουθεί παντού. Τις επόμενες ώρες, μέχρι το τελευταίο φως, περιηγούμαστε αυτή την πανέμορφη ορεινή ενδοχώρα με τον γραφικό οικισμό της **Δάφνης**, τη **Χρυσοπηγή** και τον

ορεινότερο οικισμό της περιοχής, τον **Μπέμπονα**, χτισμένο σε υψόμ. 700 μ. στους πρόποδες του όρους Ορνό. Ειν' ένας τόπος αθέατος από τους πολλούς, αυθεντικός, όπου δεν φτάνει ούτε ο απόηχος της κοσμοπλημμύρας των παραλίων.

Είμαστε στο Αόρι με το πέσιμο της νύχτας. Έξω απ' το καζάνι επικρατεί μποτιλιάρισμα από κάθε είδους αυτοκίνητα και στο εσωτερικό του συνωστισμός. Μας υποδέχεται ο Τζουρνερός γελαστός και χαρωπός και καταφέρει να μας βολέψει ξεβολεύοντας κάποιους άλλους. Χαιρετάμε την ομήγυρη και το Δήμαρχο και στρωνόμαστε στο τραπέζι, γεμάτο ασφυκτικά με κρέατα και μεζέδες. Ανάμεσά τους λαγός μαγειρεμένος και ψημέ-

νοι "θρουμπίτες" από τη χθεσινή σοδειά, κρασιά διαφόρων ειδών και άφθονη ρακή. Τα τσουγκρίσματα παίρνουν και δίνουν, το ίδιο και τα χωρατά και οι ευχές. Όλοι ανέμελοι κι ευτυχημένοι την ώρα τούτη του γλεντιού, κάθε Κρητικός κι ένας Ζορμπάς. Μαζί τους κι εμείς. Κάποια στιγμή σηκωνόμαστε.

- *Μα ακόμα δεν προλάβετε να κάτσετε, διαμαρτύρεται ο Τζουρνερός. Από εδώ και μετά ξεκινάει το γλέντι.*

- *Έχουμε όμως κι ένα μικρό παιδί, που από το πρωί έχει ξεπεράσει κάθε όριο αντοχής.*

Αυτή ήταν και η μόνη αποδεκτή αιτιολογία της πρόωρης αναχώρησής μας. Χαιρετιόμαστε με όλους σαν φίλοι από παλιά. Έξω η νύχτα του Γενάρη συνεχίζει βροχερή.

ΜΟΝΗ ΚΑΨΑ

Μονοπάτι στον βράχο οδηγεί πάνω από το φαράγγι στο

ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ

Οι επόμενες μέρες αφιερώνονται σε περιηγήσεις στα ανατολικά, ως τη **Μονή Καψά**. Η ακτογραμμή δεν έχει την ηπιότητα των παραλιών του Μακρυγιάλου. Δεν λείπουν, ωστόσο, και κάποιοι όμορφοι ορμίσκοι, που τους ανακαλύπτουμε κατηφορίζοντας σύντομα μονοπάτια.

Μερικά χιλιόμετρα πριν από τη Μονή Καψά ανηφορίζουμε τον καλό χωματόδρομο προς **Κάτω Περιβολάκια**. Τριάμιση χλμ. μετά φτάνουμε σ' ένα πελώριο συγκρότημα βράχων με κατακόρυφες ορθοπλαγιές. Από κάτω βρίσκονται σταθμευμένα δυο αγροτικά και τρία τζιπ της 3ης ΕΜΑΚ που εδρεύει στο Ηράκλειο. Σταματάμε και ρωτάμε τι συμβαίνει.

Μας δείχνουν προς το βράχο. Τρεις άνδρες με κόκκινα κράνη και στολή κρέμονται από τον γκρεμό δεμένοι με σχοινιά, τουλάχιστον 40 μέτρα πάνω από το έδαφος.

- Προσπαθούν να κατεβάσουν ένα μικρό αρνί που ξεστράτισε από ψηλά κι έχει παγιδευτεί, μας εξηγούν. Πέντε έχουν κιόλας γκρεμιστεί, καταφέραμε όμως να σώσουμε και έξι.

Τι είχε συμβεί; Ένα μικρό κοπάδι από αρνιά είχε παγιδευτεί ψηλά στους βράχους. Μόλις αντιλήφθηκε πού ήταν τα αρνιά του, ο κτηνοτρόφος ειδοποίησε την ΕΜΑΚ. Οι άντρες της δεν δίστασαν να διασχίσουν τη μισητή Κρήτη για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Με κοιμμένη την ανάσα παρακολουθούμε τη ριψοκίνδυνη επιχείρηση. Μισή ώρα μετά ένας διασώστης προσεγγίζει το αρνάκι περνάει γύ-

Επιχείρηση διάσωσης, με αίσιο αποτέλεσμα, του μικρού αρνιού από την 3η ΕΜΑΚ.

σπήλαιο όπου ασκίτευσε ο Όσιος Ιωσήφ.

ρω από το σώμα του το σχοινί και οι συνάδελφοί του το ανασύρουν με ασφάλεια. Τα χειροκροτήματά μας είναι η ηθική τους ανταμοιβή.

Τρία χλμ. μετά μπαίνουμε στα Κάτω Περιβολάκια, χτισμένα σ' ένα πανέμορφο οροπέδιο σε υψόμετρο 350 μέτρων, ανάμεσα σε θεαματικούς βράχους, λοφίσκους, εσπεριδοειδή και ελαιώνες. Το χωριό είναι μικροσκοπικό με πέτρινα σπιτάκια που συνδέονται μεταξύ τους με σοκάκια. Οι πόρτες είναι χαμηλές με λίθινη λαξευτή καμάρα στο άνω τμήμα. Ένας στενός δρομίσκος διασχίζει το χωριό και καταλήγει στην πλατειούλα. Καφενεδάκι έχει απομείνει μόνον ένα. Λειτουργεί μισόν αιώνα από τον 84χρονο **Γιώργο Ρεμουντάκη**, που εξακολουθεί να το ανοίγει κάθε βράδυ με τη γυναίκα

του. Είναι μια γωνιά της Κρήτης άγνωστη στην πλειοψηφία των Ελλήνων τουριστών, ιδιαίτερα όμως δημοφιλής στους ξένους φυσιολάτρες, που φτάνουν ως εδώ για να διασχίσουν το θεαματικό "**Φαράγγι του Καψά**".

200 μέτρα πριν απ' το χωριό ξεκινάει το σηματοδοτημένο μονοπάτι που διεισδύει στο φαράγγι. Αποχαιρετάω τον Νικόλα και την Άννα και σπεύδω στον διπλανό συνοικισμό του **Πέζουλα**. Είναι χτισμένος σε δεσπόζουσα θέση πάνω απ' το φαράγγι και στους πρόποδες του βραχώδους λόφου "**Ριζά**". Τα λίθινα σπιτάκια του, όχι παραπάνω από 60-70, μοιάζουν σαν προέκταση της σκούρας πέτρας του περιβάλλοντος. Στο λιθανάγλυφο ενός διακρίνω την χρονολογία 1886.

Η ανθρώπινη παρουσία μοιάζει ανύπαρκτη. Στο τέρμα όμως του υποτυπώδους δρομίσκου που διασχίζει το χωριό ακούγεται ήχος τηλεόρασης. Ο **Γιάννης Ξενικάκης** μένει έκπληκτος από την παρουσία ξένου αυτή την εποχή. Μένει μόνιμα στην Αθήνα αλλά δεν ξεχνάει και τον τόπο του.

- *Ευτυχώς που έχει απομείνει και το ζεύγος Κωνσταντακάκη, μου λέει. Στη δεκαετία του '40 ο οικισμός είχε 25 οικογένειες. Από το 60 και μετά έφυγε ο κόσμος.*

Αφήνω τον ευγενικό άνθρωπο στη μοναξιά του και παίρνω τον ανήφορο για τα **Πάνω Περιβολάκια**. Τρία χλμ. πανέμορφης διαδρομής και μπαίνω στο έρημο χωριό. Σπίτια μικρά, λιθόκτιστα, ερειπωμένα τα περισσό-

Τμήμα από το συντηρημένο, κατάγραφο εσωτερικό, του ναΐσκου των Αγ. Αποστόλων στους Ανδρομύλους

τερα, δρόμοι χωμάτινοι, λασπωμένοι. Μα, πού βρίσκομαι; Στο οροπέδιο των 500 μ. μόνον η εκκλησούλα της Θεοτόκου είναι καλοασβεστωμένη και ανέπαφη.

Κι όμως, υπάρχει μια καμινάδα που καπνίζει ε' αυτή την ερημιά. Είναι από το τζάκι του **Γιάννη Κωνσταντάκη**, του απόλυτου ερημίτη. Με βλέπει ξαφνικά μπροστά του και χωρίς δεύτερη κουβέντα με καλεί στο φτωχικό του για μια ρακή. Ρεύμα δεν έχει, ηλεκτρισμό του εξασφαλίζει η γεννήτρια, ο Γιάννης όμως απολαμβάνει τη μοναξιά του και τον τόπο του. Στις αναρίθμητες φωτογραφίες των τοίχων εικονίζονται δίπλα-δίπλα τόποι απ' την Ελλάδα και τον κόσμο.

- *Ταξίδεψα παντού, είδα κι έμαθα πολλά. Αυτή ειν' η προίκα μου για τα στενά μου χρόνια. Και η Θεσσαλονίκη σου, φίλε μου, μου άρεσε πολύ.*

Απομεισίμερο στη Μονή Καψά, αυτό το υπέροχο μοναστήρι πάνω από το πέλαγος. Η Άννα και ο Νικόλας καταφθάνουν ιδρωμένοι. Παρά την ακατάλληλη ώρα οι μοναχοί μάς υποδέχονται με ευγένεια. Επισκεπτόμαστε αρχικά το Καθολικό με το καλλιτεχνικό του δάπεδο και το θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Εδώ βρίσκεται η - κατά την παράδοση - θαυματουργή εικόνα του Τιμίου Προδρόμου, ο τάφος και τα ιερά λείψανα του κήτορος της μονής **Οσίου Ιωσήφ**, γνωστότερου ως "**Γεροντογιάννη**". Αμέσως μετά ανηφορίζουμε για 100 περίπου μέτρα τα σκαλοπάτια και το λαξευμένο στο βράχο μονοπάτι, που μας οδηγούν στο σπήλαιο, όπου επί 17 χρόνια ασκήτευσε ο όσιος. Όπως σημειώνει ο Αρχιμαν-

δρίτης **Μεθόδιος Περάκης**, Ηγούμενος της μονής: "το σπήλαιο είναι σε μια γρανιτένια κάθετη πλευρά του φαραγγιού των Περβολακίων. Το θέαμα είναι εξαιρετικό. Ο τόπος υποβλητικός, τραχύς και συγχρόνως γαλήνιος, η θέση απαράμιλλη στο Νότιο Κρητικό πέλαγος, ενώ το μεγαλόπρεπο φαράγγι που ανοίγεται, θαρρείς, κάτω από τα πόδια του επισκέπτη, σε κάνει να αισθάνεσαι πραγματικά "μεταξύ ουρανού και γης".

Η Μονή, φωλιασμένη μέσα στο βράχο, είναι σε υψόμ. 57 μέτρων και σε απόσταση 500 μ. από τη θάλασσα. Ο χρόνος ίδρυσης της παλαιάς Μονής, πάνω στην οποία χτίστηκε από τον Όσιο Ιωσήφ η νέα, δεν είναι γνωστός. Πιθανολογείται όμως, ότι ιδρύθηκε από ασκητές του 13ου ή 14ου αιώνα. Η καταστροφή και η εγκατάλειψή της τοποθετείται το 1460 ή 1471 κατά την επιδρομή Τούρκων από τη θάλασσα. Σύμφωνα με την εγγράρακτη κτητορική επιγραφή στο υπέρθυρο του Καθολικού, οικοδομήθηκε εκ νέου το 1863. Πανηγυρίζει την 29η Αυγούστου, του Τιμίου Προδρόμου και την 7η Αυγούστου στη μνήμη του κήτορος της Ιωσήφ Γεροντογιάννη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ένα απόγευμα διασχίζουμε το ωραίο κεφαλοχώρι των **Λιθίων** και κατηφορίζουμε τον χωματόδρομο προς Πεύκου. 3,5 χλμ. μετά, στην άκρη μιας αθέατης από την πυκνή βλάστηση ρεματιάς, συναντάμε ό,τι απέμεινε από τον οικισμό των **Ανδρομύλων**, ελάχιστα σπίτια με ωραία τοιχοποιία άλλα ερειπωμένα και άλλα ακατοίκητα και κλειστά. Στην έξοδο του οικισμού σχηματίζεται μια υποτυπώδης πλατειούλα με μια υπεραιωνόβια χαρουπιά. Μπροστά της το παμπάλαιο εκκλησάκι των **Αγ. Αποστόλων**, με πρόσφατα συντηρημένες εξαιρετικές τοιχογραφίες. Ολόγυρα ελαιόδεντρα, πορτοκαλιές, μανταρινιές και λεμονιές. Τόπος μαγικός. Βρέχει ασταμάτητα. Ανάμεσα από τα βρεγμένα φυλλώματα των δέντρων κόβουμε μερικά πορτοκάλια και μανταρινία. Στόματα και χέρια γεμίζουν με χυμούς. Η ανάμνηση της γεύσης τους, ακόμα και τώρα, παραμένει αξέχαστη.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΘΕΡΜΑ :

Τον Δήμαρχο Μακρογυαίου **Γιώργο Χατζάκη** για τις βοήθειές του. Την **Μυρτώ Μπότσαρη**,

για την εμπειρία της διαμονής στον Άσπρο Ποταμό. Τους καλούς φίλους **Φάνη Εικοσιπεντάκη**, **Γιώργο Αγγελάκη** και **Κωστή Σπυριδάκη**, καθώς και τον συνεργάτη και φίλο **Νικόλα Λουκάκη**.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- (1) Τεύχος 23, Σεπτ-Οκτ. 2000
- (2) “Σητεία, Η Πατρίδα του Μύσωνα και του Κορνάρου”.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ♦ Νίκου Παπαδάκη, “Σητεία, η πατρίδα του Μύσωνα και του Κορνάρου” εκδ. Δ. Σητείας 1989.
- ♦ Νίκου Παπαδάκη, “Άγιος Στέφανος και Μακρύ Γιαλός” εκδ. κοιν. Αγ. Στεφάνου 1986.
- ♦ Γεωργίου Καναβάκη, “Πεύκοι, Τόπος και Ιστορία” εκδ. κοιν Πεύκων 1994
- ♦ Αρχιμ. Μεθόδιου Περάκη, “Η Ιερά Μονή Καψά Σητείας”, εκδ. Ι. Μονής, 2004.

i πληροφορίες

Τμήμα από τον χάρτη ΚΡΗΤΗ 1 : 125 000 των εκδόσεων Leadercom

ΔΗΜ. ΜΑΚΡΥΓΙΑΛΟΥ Τηλ.28430/29201

ΔΙΑΜΟΝΗ : ΑΣΠΡΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ.

Τηλ. 28430 51694, fax 28430 52292.

www.asprospotamos.com

(Από την ανατολική είσοδο του Μακρύ-

γιαλον - που απέχει 38 γλμ. από Σητεία και 25 από Ιεράπετρα - ανηφορίζουμε προς Αγ. Στέφανο και Πεύκους. Μετά από 1,1 γλμ στρίβουμε αριστερά σε βατό χωματόδρομο και μετά από 900 μ. φτάνουμε στον Άσπρο Ποταμό)